

ЗАХИСТ ПРАВ КРЕДИТОРІВ У КОДЕКСІ УКРАЇНИ З ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА

Л.І. Грабован

Суддя Господарського суду Одеської області, кандидат юридичних наук

Захист прав та інтересів кредиторів є однією з найважливіших задач державно-правового регулювання економічних відносин, позаяк необхідним елементом будь-якої інвестиційної мотивації є можливість примусу боржників до виконання зобов'язань та повернення запозичень. Фактично, задоволення правомірних вимог кредиторів до боржників у процедурі банкрутства стає останньою ланкою державного примусу на основі прямого втручання в господарську діяльність боржника та оперування його борговими активами у разі, коли інші інструменти державного впливу на боржника виявляються марними та недостатніми для реалізації державного примусу на повернення боргів.

Ця обставина зумовлює необхідність встановлення у законодавстві чіткого механізму забезпечення задоволення правомірних кредиторських вимог: сукупності правових приписів щодо організації порядку виявлення кредиторів, встановлення обсягу їх вимог, виявлення активів боржника та акумулювання коштів для здійснення розрахунків, визначення умов та способів припинення зобов'язань на різних стадіях судового провадження тощо. Одночасно, важливо забезпечити баланс інтересів кредиторів та боржника у конкурсному процесі.

Захист прав та інтересів кредиторів був однією з найважливіших задач Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Звісно, питання повернення боргів кредитору не є виключним у провадженні про банкрутство, враховуючи те, що сучасна економіка та її правове регулювання насичені соціальними смислами, принципами пропорційності, розумності, справедливості та іншого правового змісту. Передусім, гарантії процедур банкрутства спрямовуються на боржника, інтереси якого виходять на рівень пом'якшеного режиму повернення боргів та оздоровлення. Таким чином інтереси кредитора та боржника є

зустрічно спрямованими та не можуть бути самі по собі врівноважені без державної участі, без державного регулювання.

Питання повернення боргів актуальні завжди – як для боржників, так і для кредиторів. Ця проблема постійно турбує законодавців, представників органів влади і управління, науковців, суддів, арбітражних керуючих, підприємців та громадян. Доволі гострим воно є і на даному етапі економічного розвитку нашої держави, адже останнім часом зберігається тенденція до закриття бізнесу та ухилення від реальної виплати заборгованості через процедуру банкрутства, що підтверджує як судова практика, так і поважні міжнародні установи. Зокрема, у щорічному рейтингу легкості ведення бізнесу від Світового банку «Doing Business-2018» Україна посідає лише 76 місце, при цьому процедура вирішення неплатоспроможності є найгіршою його складовою – 149 місце. В Україні в середньому лише 8% коштів повертається кредиторам проти 90% у Фінляндії, а ефективність законодавчого захисту кредиторів є низькою.

Судова практика постійно зустрічає численні перешкоди у процесі розгляду справ про банкрутство, що зумовлені як недоліками нормативної бази, так і негативними чинниками соціального середовища. Не сприяє отриманню кредиторами задоволення за своїми вимогами і свідома протидія та обмеження у застосуванні конкурсного механізму з боку недобросовісних боржників, чий інтереси, в першу чергу, захищає Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», що ґрунтується на продебіторській моделі правового регулювання банкрутства.

Кодекс з процедур банкрутства (№2597-УІІІ від 18.10.2018 р.) призваний вдосконалити існуючі процедури банкрутства та покращити позиції України в рейтингу Світового банку, встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника – юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи.

Як зазначено у пояснювальній записці до проекту Кодексу України з процедур банкрутства, його метою є підвищення ефективності процедур банкрутства, рівня захищеності прав кредиторів, вдосконалення процедури продажу майна боржника на аукціоні, підвищення рівня виконання контрактів та судових рішень, врегу-

лювання відносин щодо відновлення платоспроможності фізичних осіб, які опинилися в скрутній фінансовій ситуації та потребують допомоги з боку Держави.

Для досягнення мети проекту в частині реформування корпоративного банкрутства, серед іншого запропоновано:

1) ліквідувати зайві бар'єри та спростити доступ до процедур, зокрема, самого боржника;

2) збільшити можливості для санації та створити ефективні механізми позасудового врегулювання;

3) виключити всі положення, що можуть розглядатися як підстава для звільнення від боргів, крім випадків, коли кредитори на це погоджуються;

4) об'єднати мирову угоду та санацію в єдину процедуру;

5) покращити умови участі у процедурах банкрутства забезпечених кредиторів, для чого, зокрема:

- надати забезпеченим кредиторам право ініціювати справу про банкрутство;

- передбачити можливість участі забезпечених кредиторів у голосуванні при ухваленні рішень;

- встановити, що під час процедури санації боржника за клопотанням забезпеченого кредитора суд може ухвалити рішення про припинення дії мораторію щодо його вимог, якщо предмет забезпечення не використовуватиметься для процедури санації боржника;

6) підвищити рівень захищеності прав усіх кредиторів, для чого, зокрема:

- передати ключові повноваження від комітету кредиторів до зборів кредиторів;

- зменшити кворум при повторному проведенні перших зборів, якщо перша спроба не вдалася через неприбуття кредиторів із необхідною кількістю голосів;

- запровадити голосування щодо схвалення плану санації класами кредиторів;

- забезпечити участь кредиторів у виборі арбітражного керуючого;

- встановити обов'язок арбітражного керуючого розкривати кредиторам інформацію про фінансовий стан боржника та хід провадження у справі про банкрутство через інтернет;

- встановити пріоритетність вимог поточних кредиторів перед конкурсними;

- скоротити строки розгляду справ, зокрема, за рахунок зменшення кількості оскаржень;

7) удосконалити положення закону, що стосуються продажу активів боржника, чим забезпечити основу для продажу майна за найвищою ціною, зокрема:

- запровадити правила щодо контролю за продажем істотних активів;

- забезпечити продаж усього майна на конкурентній основі на аукціоні;

- вдосконалити правила оповіщення про продаж майна (через інтернет);

- забезпечити стабільність укладених на аукціоні договорів;

- вдосконалити положення, що забезпечують збереження працюючого бізнесу тощо.

8) покращити положення забезпечених кредиторів в процедурах банкрутства, серед них:

- продаж майна банкрутів виключно на електронному аукціоні через єдину систему, яка відповідає принципам прозорості, аналогічним до тих, які запроваджено в системі державних закупівель, що має забезпечити продаж майна банкрута за найвищою ціною;

- обов'язкове погодження з забезпеченими кредиторами стартової ціни майна, складу лоту, кроку аукціону, тексту оголошення, вартості утримання, зберігання та витрат на продаж заставного майна. У випадку, якщо не досягнуто згоди, зазначене питання вирішує суд;

- зниження ціни на першому повторному аукціоні можливе тільки за згодою забезпеченого кредитора;

- якщо на думку забезпеченого кредитора ціна в ході аукціону на пониження опустилася занадто низка, він може придбати майно за стартовою ціною після першого повторного аукціону; за придбане майно він розраховується шляхом взаємозаліку;

- так саме і у разі перемоги на аукціоні забезпечений кредитор розраховується за придбане майно шляхом взаємозаліку, сплачуючи лише різницю між ціною і розміром вимог, а також витрати на збереження та продаж майна;

– встановлено обов'язок арбітражного керуючого погодити витрати на збереження майна із забезпеченим кредитором, в разі спору розмір витрат на зберігання визначає суд.

Аналіз норм Кодексу через призму захисту прав кредиторів дозволяє говорити його про чітку прокредиторську направленість.

Так, безумовно на захист прав кредиторів направлені норми щодо підстав відкриття справи, визначення змісту заяви ініціюючого кредитора та переліку документів, які слід додати до цієї заяви (ст. 34 Кодексу) (відсутність критеріїв, які існували в Законі)

Позитивним є збільшення строку протягом якого можна визнати договори недійсними до трьох років, що дозволить наповнити ліквідаційну масу задля задоволення вимог кредиторів. Однак, на жаль, виключені положення щодо можливості спростувати майнові дії боржника, що звужує перелік правових засобів задля повернення майна у ліквідаційну масу.

Суттєвими є положення щодо зменшення строків розгляду справи шляхом встановлення вичерпного переліку процесуальних документів, які підлягають скарженню, заборони зупинення справи. Однак ці положення підлягають узгодженню з нормами ГПК.

При цьому найбільший захист отримують забезпечені кредитори. У Кодексі вони набувають статусу сторони, з відповідними правами, можуть ініціювати справу про банкрутство, голосувати при ухваленні рішень зборами та комітетом кредиторів. Встановлено, що дія мораторію по забезпеченим вимогам припиняється автоматично після спливу 170 календарних днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо судом не було винесено постанову або ухвалу про введення санації.

Покращено положення забезпечених кредиторів і шляхом вдосконалення процедури продажу майна банкрута, у т.ч. яке знаходиться у заставі з обов'язковим погодженням всіх умов продажу з ними.

У ст.45 Кодексу скасовано присічний строк для подання заяв з вимогами кредиторів та для кредиторів, які запізнились встановлено такий же режим як і для тих, хто встиг заявити вимоги у встановлений термін, крім права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів.

Так, визначено, що для кредиторів, вимоги яких заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, усі дії, вчинені

у судовому процесі, є обов'язковими так само, як вони є обов'язковими для кредиторів, вимоги яких були заявлені протягом встановленого строку. Вимоги кредиторів, заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, задовольняються в порядку черговості, встановленої цим Кодексом.

Новели Кодексу в частині положення про вирішення всіх майнових спорів, стороною в яких є боржник; спорів з позовними вимогами до боржника та щодо його майна; про визнання недійсними результатів аукціону; про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником; про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно; про стягнення заробітної плати; про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника; щодо інших вимог до боржника в межах цієї справи, з вказівкою на визначення складу учасників розгляду спору за правилами визначеними ГПК України, з ухваленням рішення без посилок на особливості відносин неспроможності та Кодексу з процедур банкрутства викликає неоднозначне ставлення, з огляду на таке.

З однієї сторони застосування вказаного процесуального порядку розгляду всіх спорів за участю боржника збільшить можливість наповнення ліквідаційної маси.

З другої застосування повного інструментарію норм ГПК, який застосовується при розгляді заяви у загальному позовному провадженні, надзвичайно збільшить строк такого розгляду; нормами ГПК та цього Кодексу передбачено неможливість застосування частини з них (колегіальний розгляд позову в межах справи про банкрутство, яка розглядається суддею одноособово, зупинення провадження, врегулювання спору за участі судді); відрізняється порядок набрання чинності ухвал та рішень, що суттєво для справи про банкрутство; цей Кодекс не передбачає оскарження рішень в межах справ про банкрутство.

Вказані обставини не сприятимуть скороченню строків розгляду справи про банкрутство, а навпаки їх значно збільшать та нівелюють ефективність процедур, тому не спростовуючи необхідність застосування при розгляді таких заяв норм ГПК, все ж в Кодексі потрібно вирішити питання щодо введення цих процедур з врахуванням положень Кодексу.

Слід зазначити і про норму, яка забезпечує баланс інтересів кредиторів і боржника. Це новела, якою надано право задоволення

вимог кредиторів на будь якій стадії боржнику, власнику майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, власнику корпоративних прав боржника, а у випадках, передбачених законодавством, – третій особі протягом провадження у справі про банкрутство з метою погашення вимог кредиторів та закриття провадження у справі мають право задовольнити всі вимоги конкурсних кредиторів відповідно до реєстру вимог кредиторів, крім неустойки (штрафу, пені) та відповідно закриття справи.

Назрілою є норма щодо введення процедури санації судом тільки за наявності плану санації та його затвердження судом, що скоротить строки проведення процедур та зменшить випадки зловживань боржниками.

Задоволення вимог кредиторів у провадженні про банкрутство є центральною ідеєю і основоположним елементом інституту банкрутства загалом, оскільки інші наслідки банкрутства – погашення (списання) боргів боржника, ліквідація неплатоспроможного суб'єкта, відновлення платоспроможності підприємця у ринковій економіці мають другорядне та проміжне призначення.

Законодавцем здійснена спроба системно підійти до питання захисту прав кредиторів у справах про банкрутство. Знайшли розвиток положення щодо правових засобів, передбачених законодавством, що сприяють меті задоволення вимог кредиторів: визначення статусу кредиторів; мораторію на задоволення вимог кредиторів; забезпечення вимог кредиторів; інституту визнання недійсними угод боржника, застосування субсидіарної відповідальності до керівника, засновника боржника; оскарження дій арбітражного керуючого його заміна, тощо.

Однак, не слід забувати, що здійснення розрахунків з кредиторами у рамках справи про банкрутство обумовлюється не тільки наявністю правових засобів, а і їх належною реалізацією.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що будь-який Закон може бути ефективним тільки у випадку його добросовісного виконання сторонами, органами державної влади, всіма учасниками процесу та відпрацювання однакової практики його застосування судами та розробки ефективної системи протидії зловживанням у цій сфері.